

oista. He saivat purkaa huolia, pohtia kasvatukseen liittyviä tilanteita, jakaa työssä koettuja iloja ja onnenhetkiä. Ryhmä antoi voimaa, konkreettisia ohjeita ja neuvoja työhön. Puhuminen ja muisteleminen yhdessä auttavat ymmärtämään omia kokemuksia ja tunteita. Työyhteisössä tunteita hallitaan ja erilaisia mielenilmauksia hillitään. Kasvoja ei haluta menettää ja työpaikan järjestykset vaativat sekä mielenmalttia tunneilmaisuuksissa että ruumiin kontrollia (Nykyri 1998, 80–82). Varsinkin negatiiviset tunteet, kuten uupuminen ja masennus, on salattava työpaikalla, sillä paljastuminen saattaisi johtaa sosiaalisiin menetyksiin tai eristäytymiseen (Hänninen & Timonen 2004, 217–218). Itsensä hillitseminen on tärkeää, jotta työtekijä ja työantaja säilyttävät kunnioituksensa.

Muisteluryhmässä sai olla hillittömän hilpeä ja hallittoman vallaton tunteista puhuessa ja niitä näyttäessä. Työhön väsymisestä sai kertoa ja omat turhautumiset työtä kohtaan sai ilmaista ääneen. Tutkimukseni lastentarhanopettajien kokemusten mukaan muisteluryhmä oli kuin työnohjausryhmä, josta sai kokea voimaannuttavia tunteita.

8

Lopussa – uuden alussa

”

Minä tulevaisuudessa olen yhä lastentarhanopettaja ja varmasti hyödynnän koulutustani ja ammattitaitoani mutta...

Tuskin enää teen työtä lapsiryhmässä, toivotavasti. Työ lasten kanssa on haastavaa ja antoisaa, mutta työ tänä päivänä on muutakin kuin lapsiryhmätyöskentelyä...

Minä lastentarhanopettajana ja hyvänä sellaisena haluan, että lapset saavat parhaan mahdollisen hoidon ja kasvatuksen. Haluan, että töistä lähtiessäni tunnen olleeni läsnä lapsille ja kokevani tyytyväisyyttä työpäivästäni. Perustehtäväni on yhä vaikeampaa kaiken muun suorittamisen ja joustamisen vuoksi, ja siksi olen suunnannut katseeni jo tulevaisuuteen.

Lastentarhanopettajan koulutus on laadukas koulutus, joka antaa valmiudet työskennellä hyvin kapealla sektorilla. Hyvää mielikuvitusta käyttäen työllistyminen myös muihin kuin päivähoidon tehtäviin varmasti onnistuu. Minä olen vähitellen kouluttanut itseäni ja koulutan yhä... (m)

Muistelutyömenetelmän tuottamia haasteita ja mahdollisuuksia

Luvun alussa oleva lastentarhanopettajan tulevaisuuden muistelu kuvaa sekä metaforisesti että konkreettisesti tutkimusprosessin päättymistä. Suuntana sekä ryhmään osallistuneilla lastentarhanopettajilla että minulla ovat uudet polut kohti tulevaa. Lastentarhanopettajat kirjoittivat tulevaisuuden muistelut viimeiselle ryhmän tapaamiskerralle. Heidän muistelutyöskentelynsä päättyi siihen, mutta tutkijan työ jatkui vielä muutaman vuoden ajan. Kirjoittamishetkellä katsottiin minää viiden vuoden päähän, jolloin muistelun kertomisentyyli oli muuttunut minä-tarinaksi. Tässä kohdin tutkimuskirjoittamista minun on aika katsoa taaksepäin kokoamalla yhteen tutkimuksen antia ja pohtia tutkimusprosessia.

Tutkimukseni on tuottanut monisävyistä tietoa lastentarhanopettajan työstä. Monitieteisyys on avannut tutkimiani ilmiöitä monesta näkökulmasta. Kasvatustieteet: varhaiskasvatus-, aikuiskasvatus- sekä kasvatustiede, ovat olleet tutkimuspolun alku, josta olen ponnistanut eteenpäin. Näitä tieteitä olen opiskellut ja harjoittanut tekemällä tutkimus- ja opetustyötä 1980-luvun lopulta lähtien. Naistutkimus on tuonut toisenlaisen katsomisen ja tutkimisen tavan. Se on haastanut tekemään ja katsomaan toisin, pohtimaan eroja ja samuuksia.

Tutkimuksen alussa asetin itselleni haasteen kahdella tasolla: tieteellisinä tutkimuskysymyksinä sekä subjektiivisena haluna kohdata lastentarhanopettajuuteen liittyvät kasvatukselliset haasteet ja ongelmat uudelleen kirjoittamisen ja tutkimisen kautta. Tarkastelen tutkimusprosessia näiden haasteiden näkökulmasta ja pohdin muistelumenetelmän tuottamaa tietoa ja tutkimuksen luotettavuutta. Katson myös eteenpäin

miettiessäni mahdollisia seuraavia tutkimuksen aiheita. Aluksi pohdin muistelutyömenetelmää työskentelymuotona ja annan vielä kerran äänen tutkimukseni lastentarhanopettajille.

Muistelutyöskentely on enemmän kuin pelkkä tutkimusmenetelmä. Se on työskentelymetodi, jonka avulla ryhmä ihmisiä voi pohtia elämäänsä, yhteiskuntaan, opettajuuteen ja ihmisyyteen liittyviä asioita. Menetelmän tavoitteena on tiedostaa ja ymmärtää ympärillä olevia yhteiskunnan ilmiöitä. Tutkimukseni lastentarhanopettajien tietoisuus monista kasvatuksen käytännöistä avautui muistelujen ja keskustelujen aikana. Samoin haastattelut osoittivat, että ryhmätapaamisten keskustelut jäivät ajatuksiin. Muistelutyömenetelmä mahdollistaa narratiivisena menetelmänä ammatti-identiteetin pohtimisen ja on siten myös konkreettinen työväline opettajuuden pohdintaan (ks. Heikkinen & Huttunen 2007, 25).

Muistelutyömenetelmän luonne tarjosi lastentarhanopettajille puhumisen tilan, joka antoi mahdollisuuden pysähtyä keskustelemaan ja jakamaan työhön liittyviä asioita. Palasin haastatteluissa ryhmän muisteluihin ja työskentelyyn. Työnohjauksellisuus tuli esiin kaikkien lastentarhanopettajien haastatteluissa ja osaa harmitti hieman, kun tapaamiset olivat loppuneet. Muisteluryhmä tarjosi mahdollisuuden purkaa ja tuulettaa omia tunteitaan.

No sehän oli semmoinen työnohjauksellinen, että sitte oli sillai että ne jutut mitä juteltiin, niin nehän oli niinkö työnohjausta kuin olisi ollut niinkö semmoisia tuntu. Että semmosia paikkoja pitäisi olla niinkö enemmän ja se oli niinkö harmi, että se loppu. (Katja, h)

Kauheestihan meille synty keskustelua siellä ja varmaan se päivähoidon nykytilanne ja hallinto ja esimiehet ja tämmöiset ne oli ehkä siinä sen ryhmän sen yhteinen asia, koska se on lainausmerkeissä se yhteinen viholinen tai sellainen purnauksen kohde. En mä tiedä oliko se välillä rakentavaa, mutta ehkä sitä pitää olla pitää välillä tuulettaa. (Hannele, h)

Tämä on kuin työnohjausta. Välillä ollut että tästä paljon enemmän on saanut itselleen monesta näistä teemoista, kun on käsitelty paljon enemmän itselleen saanut kuin siitä ihan ite työnohjauksesta. (Marjut mk)

Parasta työnohjausta, missä olen ollut mukana. (Päivi, pk)

Kollektiivisessa keskusteluryhmässä on helppo kertoa ja purkaa, kun ryhmän jäsenten välillä vallitsee luottamuksellinen suhde. Tutkimukseeni muisteluryhmä antoi kollektiivista tukea ja rohkaisua osallistujalle, jolla oli jokin työhön liittyvä ongelma ratkaistavanaan. Jokainen lastentarhanopettaja kertoi tapaamisten aikana pulmallisista tapahtumista, kuten lapsen käyttäytymishäiriöistä, perheiden kohtaamisen vaikeuksista tai työpaikan ilmapiiristä (ks. myös Gannerud 2001, 63–64). Minua pyydettiin olemaan kirjoittamatta joitakin puhuttuja asioita ja tietyistä asioista sovittiin, että niistä ei puhuta ryhmän ulkopuolella. Varsinkin nämä keskustelut toivat tapaamisiin työnohjauksellisen luonteen.

Anneli Pohjola (2007, 29) toteaa, että tutkija voi palvella tutkittavien elämää tai työtä tarjoamalla jonkinlaista vastinetta tutkittaville. Tutkimukseen osallistuvat voivat kokea, että heidän panoksensa tutkimukselle on tärkeää ja siitä on etua heidän edustamilleen ihmisryhmille tai tilanteille. He voivat tuntea, että heidän osallistumisensa tutkimukseen auttaa heitä jäsentämään omaa elämäänsä uudella tavalla. Muistelutyömenetelmässä tutkittavat ovat aktiivisia osallistujia, ja muistelujen ja keskustelujen kautta he voivat vaikuttaa tutkimusprosessin kulkuun ja sisältöönkin (ks. Oinas 2004, 222–223).

Varsinaisen teema-aiheiden ohella keskusteltiin paljon muistakin lastentarhanopettajan työhön liittyvistä asioista. Lastentarhanopettajat saivat toisiltaan käytännön vinkkejäkin työhönsä. Välillä etsimme ratkaisua johonkin työhön liittyvään pulmaan koko ryhmän voimalla. *Minusta se on ollut ihana, mie tykkäsin. Mun mielestä se on ollut vähän niinkö työnohjausta. Ja ryhmä oli sillälaililla hyvä, että pysty niinkö luottaan, että mitä me siellä puhutaan. Minusta se oli enemmän niinkö terapeuttista. (Päivi,*

h) Muistelutyömenetelmän työskentelyn luonne, muisteleminen yhdessä ja omien kokemusten jakaminen, luo terapeutin elementin työskentelyyn. Puhuminen yleensäkin on terapeutista ja toisille kertominen on usein ymmärryksen hakemista omille pohdinnoille ja toiminnoille (Hänninen & Timonen 2004, 218).

Muisteluryhmässä muisteltiin ja pohdittiin omaa elämää ja työhistoriaa. *Että kyllähän siinäkin sitä omaa työhistoriaa kävi läpi, niitä niin sanotusti onnistumisia. Ja muita kokemuksia ihan oman työn kannalta semmoisen, niin että sieltä taas saattoi tulla sellaisia ajatuksia, että hei että oonhan mie semmoisia ja semmoisia, vähän niinkö tukea siihen omaan ammattiin.* (Marjut, h) Muisteluiden kautta Marjut pohtii omaa työhistoriaansa huomaten, että hän on kokenut onnistumisen tunteita työssään. Ryhmätapaamisten aikana ja niiden jälkeen Marjut tuntee saaneensa energiaa ja jaksamista: *Että toisaalta sieltä aina niinkö lähti sillä tavalla täynnä niinkö sillä tavalla täynnä semmoista virtaa tai voimaa että niin että minusta niin päin. Ja sitten saattoi miettimään jotakin, että silläkin on ollut semmoinen. Että siinä tuli sillä tavalla rebellisesti avauduttua niin ajatteli, että oli helpottavaa toisaalta oli ja sillä tavalla miettimään, että sekin on tehnyt semmoista.* (h) Marjut on saanut voimaa toisten lastentarhanopettajien muistelua kuunnellessaan. Kun asioista kertoo toisille avoimesti, saa vastakaikua omille kokemuksille muilta ryhmäläisiltä. Kertomalla ja kuuntelemalla toisten tarinoita ja muistelua voimme tunnistaa sekä tunnustaa voimamme ja vahvuutemme (Crawford et al. 1992, 4). Ryhmän osallistujat voivat auttaa toisiaan omien kokemusten työstämisessä ja tunteiden käsittelyssä. Keskustelut voivat avata uusia mahdollisuuksia työstää kokemuksia. (Kutuniva & Ylitapio-Mäntylä 2007.) Yhdessä tapahtuvassa muistelussa ja keskusteluissa voi olla eheyttävää voimaa, joka auttaa jaksamaan eteenpäin.

Paluu tarinoiden ääreen

Tutkimuksessani olen tarkastellut lastentarhanopettajien tarinoita ja tapahtumaepisodeja elämän varrelta lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuis-

suudesta. Kerrottu muisto ja siitä puhuminen ryhmässä on ollut tapahtuneiden asioiden arvioimista. Lapsuuden muistelut ovat avanneet keskustelua nykyhetken työhön liittyvistä asioista kuten vastuusta, vallasta ja sukupuolisokeudesta.

Tutkimukseni teemat, kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt ja valta, ovat arjen kasvatustilanteissa usein näkymättömiä ja tiedostamattomia. Tutkimusmetodologisesti muistelutyömenetelmä on mahdollistanut lastentarhanopettajien kokemusten reflektoinnin ja sitä kautta kasvatus- ja opetuskäytäntöjen kehittämisen ja muuttamisen. Kasvatus- ja opetustilanteet sisältävät erilaisia käytäntöjä, joita kasvattaja ja opettaja eivät tule ajatelleeksi arjen toiminnoissa. Muistelutyömenetelmän avulla lastentarhanopettajien näkymätön ja piilossa oleva toiminta tulee näkyväksi. Opettajien kasvatustietoisuus laajenee muistojen ja kokemusten kertomisen kautta; tieto ja tietoisuus ikään kuin ruumiillistuvat yksittäisissä muistoissa ja jaetuissa tarinoissa. Yhdessä muistelu ja koettujen tapahtumien kertominen ovat paljastaneet päiväkotiyhteisöjen sukupuolistuneita käytäntöjä ja monisyisiä vallan ilmiöitä, joita päiväkotikulttuurin ja ammatin yhtenäisyys tuottaa.

Osa lastentarhanopettajan muisteluista oli tavanomaisia ja odotettuja tarinoita, jotka toistivat kulttuurista kertomisen tapaa (ks. Bruner 2004; Hyvärinen 2007), kuten hoivan ja välittämisen sukupuolistavissa tarinoissa oli kuultavissa. Lastentarhanopettajan ammatti toistaa sukupuolijakoa; naiset hakeutuvat naisille ja miehet miehille ominaisiin ammatteihin. Tämä jako juontuu perinteisestä naisten hoivakulttuurista ja sen uudelleentuottamisesta, mikä tuli ilmi opettajan työn kutsumukseen ja välittämiseen liittyvissä kertomuksissa. Sukupuolistavuus tuli selkeästi esiin erilaisissa lapsille suunnatuissa toiminnoissa, kuten musiikki- ja liikuntaleikeissä ja käsityötoiminnassa. Näissä toiminnoissa oli nähtävissä myös sukupuolen mukaiset työnjaolliset tehtävät.

Muisteluissa esiintyi yllättäviä tarinoita, jotka poikkesivat kulttuurista kertomuksista tehden särön oletettuihin tarinoihin. Yllättävyys tuli esiin esimerkiksi sukupuolistavissa käytäntöön liittyvissä tarinoissa, kun nais-

ja miestyöntekijöiden kohtaamisissa nais- ja miestapaisuudet kääntyivät ”väärin” päin tai kun poika halusi pukea ”tyttöjen” vaateen ylleen.

Suurin osa lastentarhanopettajien kertomista lapsiin liittyvistä tarinoista koskevat poikia, vain muutamassa tarinassa tyttö oli pääosassa. Onko niin, että sukupuoleen liittyvät tarinat jäävät mieleen ja ovat näkyvimpiä, kun pojat rikkovat rajoja? Sukupuolijärjestyksen rikkominen ei ole niin rajua, kun tyttö pelaa jääkiekkoa tai veistää puuta. Tyttöjen osallistuminen niin sanottuun poikien toimintaan on luontevaa. Kun poika osallistuu lumihiihtoleikkiin, sukupuolista rajaa venytetään aikuisen silmissä huomattavasti.

Pojat jäävät lastentarhanopettajien mieleen, eivätkä tytöt tulleet muistetuiksi yhtä hyvin kuin pojat. Tämä on ristiriidassa ”huoli pojista” -keskustelun kanssa, jota käydään julkisesti aika ajoin. ”Tytöt pärjäävät” ja ”pojista tulee olla huolissaan” -puheet ovat kategorista yleistystä, joka toistuu ja jota tuotetaan eri lehtien palstoilla ja opettajien puheissa (Lahelma 2009, 138–140). Kasvatuksen ja opetuksen tasa-arvoinen näkökulma ei korosta vain tyttöjä ja poikia, vaan tuo esiin erilaiset tytöt ja pojat yksilöinä. Tasa-arvopuhe on usein sisäisesti ristiriitaista, sillä huoli pojista unohtaa tytöt marginaaliin (Leppänen 2005, 239) eikä pärjäävistä tytöistä koske kaikkia tyttöjä.

Opettajien työn naisvaltaisuus on myös jatkuva julkinen huolenaihe. Julkisissa keskusteluissa vaaditaan päiväkoteihin sekä kouluihin lisää miehiä turvaamaan poikien kasvua. Huolta kannetaan miehen mallin puuttumisesta päiväkodeissa ja kouluissa. (Ks. esim. Hakala 2007, 74–75; Harinen & Herranen 2008, 118–119.) Tämän huolen takana on Tuija Metson (2004, 143–144) mukaan jokapäiväinen psykologinen oletus siitä, että lapsi tarvitsee kehittyäkseen tasapainoiseksi ihmiseksi äidin ja isän. Ajatuksen takana on kuva heteroseksuaalisesta parisuhteesta, jossa on biologisia lapsia. Huoli miehen mallista ja miesopettajien puutteesta on ristiriidassa sen julkisen keskustelun kanssa, jossa kasvatusvastuu pitää olla vanhemmilla. Opettajat ja ammattikasvattajat eivät halua ottaa kasvatusvastuuta, jonka pelätään siirtyvän heille. Isän vastuuta kuitenkin

halutaan ottaa, kun miesopettajia ja -kasvattajia kaivataan päiväkoteihin ja kouluihin.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta ratkaisu ei kuitenkaan ole se, että miehen toiminta jatkuu miestapaisten toimintojen toistamisena ja naiset uusintavat naistapaisuutta. Päiväkodin tyttömäisyys tai poikamaisuus ei ole kiinni kasvattajien sukupuolesta, vaan kasvatuskulttuurin sukupuolistavasta luonteesta.

Kasvatuksen sukupuolistavista käytännöistä ja tasa-arvoisesta kasvatuksesta päiväkodeissa ja kouluissa on puhuttu jo 1980-luvulta lähtien (ks. Lahelma 2009; 151; Vehviläinen 1982). Näihin ilmiöihin liittyvät kysymykset ovat edelleen ajankohtaisia, kuten tutkimukseni on osoittanut. Tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten toimintaa yleistetään stereotyyppisesti. Tapa katsoa ja nähdä toisin ei tapahdu itsestään ja helposti. Tyttö-, poika-, nais- ja miestapaisuudet elävät sitkeästi kasvatuksen arjessa. Tavat taivuttavat totuttuihin sukupuolelle ominaisiin toimintoihin (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 29–30.) Sukupuolistavien käytäntöjen tarkastelu tapaisuuksien kautta on tuonut tutkimuksessani näkyviin piilossa olevia arjen kasvatustilanteiden toistamisia.

Valta-teemaan liittyvät tarinat kertovat siitä, kuinka lastentarhanopettajat ja yleensäkin kasvattajat ovat kiinni hienosyisissä instituution tuottamisissa vallan järjestyksissä. Useinkaan ei ajatella, että opetus- ja toimintasuunnitelmat tai yhteiset työyhteisön käytännöt palaverineen muokkaavat ja rajaavat toimintaa. Tarkasteltaessa laajemmin yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteita huomataan, kuinka talouden pakotteet vaikuttavat arjen kasvatustyössä. Odotusten mukaisten tarinoiden mukaan valta-asetelma on selkeä, lapset tottelevat aikuisia. Muistelijoiden yllätyksellisinä kertomissa tarinoissa lapsi ei taipunutkaan lastentarhanopettajien kehotuksien ja käskyjen voimasta, vaan hallitsi tilannetta opettajan kontrolliyrityksistä huolimatta.

Lastentarhanopettajuus rakentuu päiväkotiyhteisössä usein yhtenäiseksi ja yleiseksi hoiva- ja kasvatustoiminnaksi. Opettaja joutuu mukautumaan vallitseviin päiväkotiyhteisön sääntöihin ja tapaisuuksiin,

mutta myös yhteiskunnan rakenteellisiin ja poliittisiin reunaehtoihin. Päiväkotiyhteisön jäseneksi tuleminen on samankaltaistamista, osittain pakkojen toistamista. Kasvatusyhteisön jäseneltä vaaditaan yhteistä kasvatus- ja opetustyön jakamista muiden kanssa (Kupila 2007, 25) ja tämä pakottaa lastentarhanopettajia toimimaan tietyllä yhteisön vaatimalla tavalla. Tutkimukseni osoitti, että lastentarhanopettajien arki on tasapainottelua, taiteilua, taipumista ja joustamista moneen suuntaan omien ja yhteiskunnan asettamien vaatimusten ristivedossa.

Tutkimusprosessin ja luotettavuuden pohdintaa

Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu voi suuntautua erilaisiin näkökulmiin. Yksi tärkeä luotettavuuden kriteeri laadullisessa tutkimuksessa on, kuinka hyvin tutkija perustelee valintojaan. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessin eri vaiheita tarkasti ja avaamaan tulkintojeni lähtökohtia. Olen peilannut tuloksia aikaisempiin tutkimuksiin luotettavuuden saavuttamiseksi (ks. Oinas 2004, 216–217). Olen lukenut muiden tutkijoiden kertomia lastentarhanopettajuuden tarinoita päiväkodista, päivähoidosta, opettamisesta, kasvatuksesta, sukupuolesta, valasta, hoivasta ja huolenpidosta.

Feministisen tutkimusperinteen mukaisesti tutkijasubjektin paikantaminen on tutkimukseni tiedon tuottamisen ja luotettavuuden kannalta merkityksellistä (Liljeström 2004a, 15). Luotettavuutta lisää se, että tutkija kuvaa omaa taustaansa ja sen merkitystä tutkimusprosessissa (Polkinghorne 2007, 478). Tutkijan position avaaminen on ollut tutkimukseni luotettavuuden tarkastelun kannalta tärkeää, koska ensinnäkin oma lastentarhanopettajuuteni asettaa minut tutkijana lähelle aihetta. Toiseksi muistelutyömenetelmän työskentelyluonteen vuoksi olen aktiivisesti osallistunut ryhmän keskusteluihin. Tutkijan paikkani on haastanut minut avaamaan valintojani ja pohtimaan positiotani tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Alussa kerroin, että tutkimukseni aiheen valinta oli subjektiivinen. Tutkimusprosessini on ollut opettajuuden ja tutkijuuden reflektointia.

Olen pyrkinyt koko tutkimusprosessin ajan refleктоimaan positiotani eri tilanteissa. Olen kuunnellut omia ajatuksiani niin lastentarhanopettajan kuin tutkijan näkökulmista. Olen ollut näiden positioiden väleissä ja ääripäissä. Erilaisista positioista huolimatta jää aina ilmaan kysymyksiä, jotka eivät tule sanotuksi tai joita ei kuulla. Ne tulevat toisin tulkituiksi sekä toisin luetuiksi.

Tutkijaa lähellä olevan tutkimusaiheen valinta asettaa haasteita: tuttuus voi vaikeuttaa kuulemista ja näkemistä. Tutkijalta voi jäädä kysymättä jotain, jos tutulta tuntuvia asioita ei osaa ihmetellä. Lähellä oleminen helpottaa tutkittavien ja tutkijan välistä vuorovaikutusta ja tutkijan on helppo päästä keskusteluihin sisälle.

Tutkimusprosessin aikana olen pohtinut ruumiin muistoja itsessäni. Olen ollut muistelutapaamisissa äänessä ja muistellut sekä keskustellut asioista muiden kanssa. Olen ollut tässä ryhmässä myös tutkijana ja sitten istunut tapaamisissa hieman eri asennossa kuin ryhmän lastentarhanopettajat. He asettivatkin minut muutaman kerran tutkijan asemaan konkreettisilla huomautuksillaan.

Erityisesti litterointivaihe herätti minut pohtimaan itsessäni olevaa lastentarhanopettajaa ja tutkijaa. Litterointivaihe oli minulle tutkimusprosessin merkittävä vaihe, sillä se tuntui konkreettisena paluuna päiväkodin arkeen, kuten kuvasin kokemustani Aineiston analyysi – tulkintaa ja luentaa -luvussa. Samalla se vahvisti tutkija-minän ja lastentarhanopettaja-minän olemassaoloa. Olen pohtinut koko tutkimusprosessin ajan, miten nämä positiot näkyvät ja kuuluvat tutkimusteksteissäni. Kun ulkopuoliset ovat lukeneet tekstejäni tutkimusprosessin eri vaiheissa, olen saanut kuulla, että en avaa tarpeeksi lastentarhanopettajan päiväkotimaailmaa ja työskentely-ympäristöä. Avaamattomuus on johtunut siitä, että lastentarhanopettaja-minä on hallinnut siinä kirjoittamisen vaiheessa tutkija-minää. En ole heti kyennyt näkemään lähelle, mutta ottamalla askeleen kauemmas katseen tarkennus on onnistunut.

Olen kirjoittanut tutkimuspäiväkirjaani tunteita ja tuntemuksiani, joihin olen jälkepäin palannut useaan kertaan. Pohdintani kuvastavat

monenlaisia tunteita, joita olen kokenut tutkimusprosessin aikana ja joiden kuvaaminen on tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkittävää. Tunteista tulisi olla tietoinen, sillä ne ohjaavat tutkijaa tutkimusprosessin aikana. Niiden reflektointi auttaa ymmärtämään sitä, miten, miksi ja mitä kirjoitamme. (Siikala 1997, 48–49.)

Olen lukenut tutkimukseni aineistoa moninaisella luentatavalla voidakseni kyseenalaistaa omia tunteitani, arvojani, asenteitani ja näkemyksiäni. Olen pyrkinyt paikantamaan tutkija-minääni myös omia tunteitani avaamalla. Olen ihmetellyt, pohtinut, ollut epätoivoinen ja uskonut itseäni, vaikka aineistoon tarttuminen ja siihen tutustuminen ei ole ollut aina helppoa ja olen kokenut ristiriitaisia tunteita: *Sain Päiviltä kirjoitukset, ne voin kirjoittaa puhtaaksi. Jotenkin jännittää avata ne ja alkaa lukea niitä.* (tpk 18.3.03). Kolmen viikon kuluttua edellisestä päiväkirjamerkinnästä kirjoitan: *Minun pitäisi kirjoittaa puhtaaksi Päivin antamat kirjoitukset, mutta en millään haluaisi tarttua aineistoon.* (tpk 9.4.03).

Toimiva ja luottamuksellinen muisteluryhmä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Toimivaa muisteluryhmää ei kuitenkaan Ukkosen (2000, 200) mukaan saa aikaan kokoamalla ihmisiä muistelemaan yhdessä, vaan muistelijoiden olisi rakennettava luottamuksen ilmapiiri, jotta muistelumenetelmä onnistuisi. Myös Donald E. Polkinghorne (2007) pohtii tutkimuksen luotettavuuskysymystä tutkittavien ja tutkijan luottamuksellisuuden näkökulmasta. Kun tutkija ja tutkittavat tapaavat useamman kerran, keskustelut yleensä syventyvät ja osapuolten välille muodostuu luottamuksellinen suhde. Nämä seikat lisäävät tutkimusaineiston luotettavuutta. Polkinghorne näkee luotettavuuden kannalta hyvänä myös sen, että tutkijan ja tutkittavien tapaamisten välillä on aikaa, jolloin asioita voi miettiä ja pohtia.

Muisteluryhmän työskentelyn luonteen takia edellä mainitut luotettavuuden kriteerit ovat helposti saavutettavissa. Kun tutkimukseni ryhmä tapasi useamman kerran muistelemaan ja keskustelemaan, lastentarhanopettajat oppivat tuntemaan toisiaan ihmisinä ja lastentarhanopettajina. Loimme luottamuksen ilmapiirin ryhmäämme. Tapaamisten

välillä oli aikaa kuukaudesta kolmeen kuukauteen, jolloin kirjoitin ja pohdin tutkimusprosessin senhetkistä tilannetta. Myös ryhmän lastentarhanopettajilla oli mahdollisuus pohtia tapaamisten välillä muistelu-ryhmässä keskusteltuja asioita.

Olen pohtinut tutkimusprosessin eri vaiheissa luottamuksellisuuteen liittyviä asioita, sillä muistelutyömenetelmä tuottaa hyvinkin henkilökohtaista aineistoa tutkittavista. Omien kokemusten muisteleminen ja elämänhistorian kertominen voivat sisältää arkaluontoista aineistoa. Tutkimuksessani lastentarhanopettajien arkaluontoiset asiat liittyvät työyhteisön sisäisiin asioihin tai laajemmin päivähoitoon sekä lasten ja perheiden asioista puhumiseen. Lastentarhanopettajat rajasivat joitakin tarinoita tutkimuksen ulkopuolelle ja kielsivät esimerkiksi kirjoittamasta yhden lapsen ja perheen tarinasta.

Tutkijana olen monessa kohtaa pysähtynyt miettimään, mitä voin kertoa julkisesti. Aineistoa lukiessani pysähdyn usein miettimään, miten voin tämän asian kertoa tai voinko kertoa ollenkaan. Olen muuttanut joidenkin tapahtumien paikkaa tai kuvannut tilannetta muuttamalla tunnistettavaa yksityiskohtaa. Nämä muutokset eivät ole vaikuttaneet analysoitavan aineiston merkitykseen.

Muistojen ja tarinoiden totuudenmukaisuus

Ihmisten kokemusten käyttäminen tutkimusaineistona herättää aina kysymyksen siitä, ovatko kerrotut kokemukset todella oikeita ja aitoja. Saadaanko muisteluaineistojen avulla luotettavaa tietoa? Valikoiko muistelija muististaan muistoja ja mitä hän valikoi? Muistaako hän oikein? (vrt. Ukkonen 2000, 87.) Olen lähtenyt siitä ajatuksesta, että tarinoiden ja muistelujen avulla olen päässyt kiinni lastentarhanopettajien kokemuksiin ja nämä tarinat ovat kerrottuina totuudenmukaisia. Elämäkerta- ja omaelämäkertatutkimuksessa ja myös arkiajattelussa muistot jäsennetään yleisesti totuusdiskurssin puitteissa (Saarenheimo 1997, 97–99). Muistojen ja ihmisten kertomisen oikeellisuutta ei ole siis olen-

naista pohtia, vaan tutkijana olen pysähtynyt analysoimaan muisteluja ja keskusteluja totuudenmukaisina tarinoina.

Totuudenmukaisuuden kysymys herää jo silloin, kun pohditaan puheen ja tekstien tulkintaa. Elämäntapahtumien tulkinta nostaa kysymyksen subjektiivisten tarinoiden ymmärtämisestä. Miten tutkija saavuttaa ja ymmärtää kertojan kokemuksellisen elämäntapahtuman ja kerrotun tarinan? Kieli on väline, jonka avulla voidaan päästä kokemusten sanalliseen muotoon ja uudelleen kertomiseen. Kuitenkin tutkija, niin kuin kuka tahansa kuulija tai lukija, ymmärtää kuulemansa omalla tavallaan. (Polkinghorne 2007.) Molemmat kertovat ja kuuntelevat tarinoita omien ymmärrysten ja kulttuuristen suodattamien läpi. Kuuleminen on tilanteeseen ja aikaan sidottua. (Davies & Davies 2007.) Kertomuksia voidaan kertoa ja tulkita monin eri tavoin. Tutkijan tulkinta on yksi tulkinta, joka voi perustua kertojien tuntemukseen ja tutkimuskirjallisuuteen. Kuitenkaan ei ole olemassa mitään menetelmää, jolla päästään autenttisiin kokemuksiin. (Ukkonen 2000, 136.)

Kerrottu tarina ei ole siis muuttumaton, vaan se muovautuu uudelleen muistamisen, kertomisen ja kirjoittamisen aikana (Liljeström 2004b, 160). Samakin tarina tulee kerrotuksi aina eri tavoin. Myös saman tapahtuman kertomus on erilainen (Polkinghorne 1996, 95). Jokainen on kokenut, nähnyt ja tulkinnut tapahtuman omien kokemustensa kautta.

Tarinoiden totuudenmukaisuutta voi tarkastella myös uskottavuuden ja vakuuttavuuden näkökulmasta. Yksityiskohtaisten tarinoiden ja kuvausten kautta lukija pääsee kiinni kokonaiseen kertomukseen, joka rakentaa tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta. Vakuuttavuus puolestaan edellyttää reflektoitua kiinnittymistä siihen todellisuuteen, josta tutkimus kertoo. (Salo 1999, 292.) Se on myös ilmiöiden tarkastelua eri etäisyyksiltä ja erilaisista teoreettisista näkökulmista (Saarinen 2003, 166).

Tutkimukseni tekeminen on ollut lastentarhanopettajien äänien kuuntelemista, heidän kohtaamistaan ryhmänä ja yksilöinä. Olen ku-

vannut kohtaamista lastentarhanopettajien ja omieni tarinoiden avulla. Yksityiskohtaiset aineistotarinat kuvaavat tarkasti ja kokonaisvaltaisesti tutkimuksen prosessia ja analyysin rakentumista (Kaasila 2000, 229). Samaan aikaan olen lukenut monitieteistä kirjallisuutta muistelusta, muistitiedosta, narratiivisuudesta, haastattelusta, tutkittavan kohtaamisesta ja tutkijan paikantamisesta.

Lastentarhanopettajien kertomat yksittäiset tarinat heijastavat yleistä (ks. Haug 1987). Vaikka tämä heijastus jäisi kajastukseksi, ei sen arvo vähenny, sillä yksittäisen ihmisen tarina on tärkeää tietoa (Bela-Krumina 2006). Jokainen yksittäinen arjen tarina on arvokas kuvaus lastentarhanopettajan työstä. Tarinat punoutuvat yhteen elettyinä, kerrottuina ja todellisina heijastaen päiväkodin ja lastentarhanopettajan kasvatuksen arkea.

Epilogi

Tutkimukseni on ollut haasteellinen prosessi. Tutkijan tulevaisuutta on uusien tutkimushaasteiden kohtaaminen. Kun yksi tutkimus valmistuu, on se samalla uuden tutkimuksen alku. Tässä kirjoittamisen hetkessä näitä alkuja ovat minulle flirtti päiväkotiyhteisössä ja heteronormatiivisuuden tarkastelu syvemmin, kuin mitä se tässä tutkimuksessa tulee esiin. Näihin ilmiöihin jäin ajatuksissani kiinni tutkimusta viimeistellessäni. Muistelutyömenetelmä olisi hyvä väline päästä kiinni edellä mainittuihin teemoihin. Menetelmän avulla voisi tutkia muitakin työyhteisöllisiä ilmiöitä, kuten kasvattajien työhön turhautumista ja väsymistä, jotka myös nousivat voimakkaina tunteina lastentarhanopettajien tarinoissa.

Väitöskirjan viimeistelyvaiheessa olen nähnyt paljon aiheeseen liittyviä unia. Yksi uni kuvaa tutkijan ja lastentarhanopettajan työn kietoutumista yhteen.

Olen päässyt kesätöihin entiseen työpaikkaani. Ihmettelen, kun minun pitää tehdä yövuoroja ja että eihän tämä päiväkotikiukaan ole ollut aikaisemmin vuoropäiväkotikiukaan. Mutta sitten ajattelen, että tämä järjestely käy minulle hyvin. Saan vähän rahaa ja otan kannettavan tietokoneen mukaan töi-

hin. Ja yöllä kun lapset nukkuvat, niin minä vain kirjoitan tutkimustani. (tpk 22.1.2009).

Uni kuvaa kuinka väitöskirjaprosessi on sisältänyt monenlaisia haasteita ja tilanteita. Aina ei ole ollut tietoa, miten rahoitan tutkimukseni teon. Ajasta on ollut pulaa, sillä muu työ ja elämä ovat menneet tutkimuksen edelle. Unesta heijastuu myös se, että olen moneen otteeseen miettinyt lähtemistäni lastentarhanopettajan työstä ja mahdollista paluutani siihen työhön.

Lähteet

Kirjallisuus

- Aapola, Sinikka 1999. *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset määritykset*. Helsinki: SkS.
- Ahmed, Sarah 2000. Who knows? Knowing Strangers and Strangeness. *Australian Feminist Studies* 15: 31, 49–68.
- Alasuutari, Maarit & Karila Kirsti 2009. Lapsuuden ja lapsen tulkinnat lapsikohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 70–88.
- Anttila, Anna 1999. Elämyksiä ja ennustuksia varhaisnuorten seurustelussa. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Hämeenlinna: Karisto Oy, 54–65.
- Alasuutari, Maarit 2001. Äitiys ja kotikasvatus. *Psykologia* (6), 383–392.
- Alasuutari, Maarit 2009. Kasvatustieteelliset instituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa Leena Alanen, & Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54–69.
- Anttonen, Anneli 1997. *Feminismi ja sosiaalipolitiikka*. Tampere: Tampere University Press.
- Arendt, Hannah 2002. *Vita Activa*. Suom. Riitta Oittinen et. al. Tampere: Vastapaino.
- Atjonen, Päivi 2004. *Pedagoginen etiikka koulukasvatuksen karttana ja kompassina*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 22.
- Autti, Mervi 1996. Muistelutyön kautta mielen omakuvaan. Teoksessa Päivi Naskali (toim.) *Pulpetti ja karttakeppi. Feministisen pedagogiikan kysymyksenasetteluja*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C14, 79–86.
- Baschmakoff, Natalia 2006. Sweet and Bitter Memories: Reminiscence Talk – Statements, Descriptions, Narratives. *Elore* 13: 1, 1–16.
- Bauman, Zygmunt 1997. *Sosiologinen ajattelu*. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

- Bela-Krumina, Baiba 2006. Research Opportunities of Life Stories: Everyday History. *Elore* 13:1, 1–10.
- Berg, Anne-Jorunn 2008. Silence and Articulation – Racialization and Feminist Memory Work. *Nora* 16:4, 213–227.
- Bergström, Matti 1997. *Mustat ja valkeat leikit*. Helsinki: Wsoy.
- Brotherus Annu, Helimäki, Elina & Hytönen, Juhani 1994. *Opetus varhaiskasvatuksessa*. Juva: Wsoy
- Brown, Lyn Mikel & Gilligan, Carol 1992. *Meeting at the Crossroads. Women's Psychology and Girl's Development*. Harvard University Press.
- Bruner, Jerome 2004. Life as Narrative. *Social Research* 71: 3, 691–710.
- Brunila, Kristiina 2009. *Parasta ennen. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 122.
- Butler, Judith 1990. *Gender Trouble. Feminism and The Subversion of Identity*. London: Routledge.
- Butler, Judith 1997. Excerpt from Gender Trouble. In Diana Tietjens Meyers (eds.) *Feminist Social Thought: A Reader*. Routledge: New York, 113–128.
- Butler, Judith 2006. *Hankala sukupuoli*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Chase, Susan E. 1996. Personal Vulnerability and Interpretive Authority in Narrative Research. In Ruthellen Josselson (eds.) *Ethics and Process in The Narrative Study of Lives* 4. California: Sage, 45–59.
- Coffey, Amanda 1999. *Ethnographic Self: Fieldwork and the Representation of Identity*. London: Sage.
- Connell, Raewyn 2006. The experience of Gender Change in Public Sector Organizations. *Gender, Work and Organisation* 13:5, 435–452.
- Crawford, June, Kippax, Susan, Onyx, Jenny, Gault, Una & Benton Pam 1992. *Emotion and Gender. Constructing Meaning from Memory*. London: Sage.
- Daiski, Isolde & Richards, Elisabeth 2007. Professionals on the Sidelines: the Working Lives of Bedside Nurses and Elementary Core French Teachers. *Gender, Work and Organisation* 14:3, 210–231.
- Davies, Bronwyn & Davies, Cristyn 2007. Having, and Being Had By, “Experience” Or “Experience” in the Social Sciences After the Discursive/ Poststructuralist Turn. *Qualitative Inquiry* 13:8, 1139–1159.

- Davies, Bronwyn & Gannon Susanne (eds.) 2006a. *Doing Collective Biography*. Berkshire: Open university press.
- Davies, Bronwyn & Gannon Susanne 2006b. The Practices of Collective Biography. In Bronwyn Davies & Susanne Gannon (eds.) *Doing Collective Biography*. Berkshire: Open university press, 1–15.
- Davies, Bronwyn, Browne, Jenny, Gannon, Susanne, Hohan, Eileen & Somerville Margaret 2005. Embodied Women at Work in Neoliberal Times and Places. *Gender, Work and Organisation* 12:4, 343–362.
- Davies, Bronwyn, Browne, Jenny, Gannon, Susanne, Hohan, Eileen & Somerville, Margaret 2006. Embodied Women at Work in Neo-liberal Times and Places. In Bronwyn Davies & Susanne Gannon (eds.) *Doing Collective Biography*. Berkshire: Open university press, 61–78.
- Diller, Ann 1996. The Ethics of Care and Education: A New Paradigm, Its Critics, and Its Educational Significance. In Ann Diller, Barbara Houston, Kathryn Pauly Morgan & Maryann Ayim (eds.) *The Gender Question in Education. Theory, Pedagogy & Politics*. Colorado: WestviewPress, 89–104.
- Eco, Umberto 1985. *Matka arkipäivän epätodellisuuteen*. Suom. Aira Buffa. Juva: Wsoy.
- Eden, Christine 1995. *Gender in the Playground*. Paper presented in the European Conference on Educational Research, 14–17 September 1995. University of Bath.
- Elbaz-Luwisch, Freema 2005. *Teachers' Voices: Storytelling and Possibility*. Greenwich: Information Age Publishing.
- Erkkilä, Raija 2005. *Moniääninen paikka – opettajan kertomuksia elämästä ja koulutyöstä Lapissa*. Acta Universitatis Ouluensis.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Helsinki: Opetushallitus.
- Estola, Eila 1995. *Lastentarhanopettajan työn ulottuvuuksia elämänkerrallisesta näkökulmasta*. Oulun yliopisto kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisematon Lisensiaattityö.
- Estola, Eila 1997. Välittäminen varhaiskasvatuksen perustana. Teoksessa Opetusalan ammattijärjestö OAJ (toim.) *Suorin tie ei ole aina lyhin*. Helsinki: OAJ, 44–49.
- Estola, Eila 2003. *In the language of the mother – Re-Storying the Relational moral in teachers' stories*. Acta Universitatis Ouluensis E 62.
- Estola, Eila, Erkkilä, Raija & Syrjälä, Leena 2003. A Moral Voice of Vocation on Teachers' Narratives. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 9:3, 239–256.

- Eteläpelto, Anneli 2007. Työidentiteetti ja subjektius rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Kaija Collin & Jaana Saarinen (toim.) *Työ ja identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: Wsoy, 90–142.
- Ewing, Margaret.S., Hyle, Adrienne.E., Kaufman, Judith. S., Montgomery, Diane.M. & Self, Patricia, A. 1999. The Hard Work of Remembering. Memory Work as Narrative Research. In (Eds.) Joanne Addison & McGee Sharon James. *Feminist empirical research. Emerging Perspectives on Qualitative and Teachers Research*. Portsmouth: Boynton/Cook Publishers, Inc., 112–126.
- Forrester, Gillian 2005. All in a day's work: primary teachers 'performing' and 'caring'. *Gender and Education* 17:3, 271–287.
- Foucault, Michel 1985. *The Use of Pleasure. The History of Sexuality*. Volume 2. Translated from French by Robert Hurley. New York: Penguin Books.
- Foucault, Michel 1998. *Seksuaalisuuden historia*. Suom. Eevi Nivanka. Tampere: Gaudamus.
- Foucault, Michel 2000. *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.
- Gannerud, Eva 2001. A Gender Perspective on the Work and Lives of Women Primary School Teachers. *Scandinavian Journal of Educational Research* 45:1, 55–70.
- Gard, Michael 2003. Moving and Belonging: dance, sport and sexuality. *Sex Education* 3:2, 105–118.
- Giddens, Anthony 1984a. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony 1984b. *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia*. Suomentajat Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen. Helsinki: Otava
- Gordon, Tuula 2005. Kulttuurit, erot ja kohtaamiset. Teoksessa Reetta Mietola, Elina Lahelma, Sirpa Lappalainen & Tarja Palmu (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekojä ja yhdessä tekemistä*. Turku: Suomen kasvatustieteen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 22, 163–175.
- Gordon, Tuula 2006. Naistutkimus ja eettisyyden teoriat ja käytännöt. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 241–257.
- Gordon, Tuula, Lahelma, Elina & Holland, Jane 2004. Ystäviä vai vihollisia? Tulokintoja tyttöjen vuorovaikutussuhteista koulussa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 169–190.

- Gore, Jennifer 1992. What We Can Do for You! What Can "We" Do For "You": Struggling over Empowerment in Critical and Feminist Pedagogy. In Carmen Luke & Jennifer Gore (eds.) *Feminisms and Critical Pedagogy*. New York: Routledge, 54–73.
- Grabrucker, Marianne 1991. *Siinäpä vasta kiltti tyttö*. Suom. Helene Bützow. Helsinki: Painokaari Oy.
- Haho, Annu 2007. Ammatillisen hoitamisen perusteet. *Aikuiskasvatus* 27:4, 244–255.
- Hakala, Katariina 2007. *Paremmiin tietäjän paikka ja toisin tietämisen tila. Opettajuus (ja tutkijuus) pedagogisena subteena*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 212.
- Hakala, Katariina & Hynninen, Pirkko 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohdana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 209–225.
- Halbwachs, Maurice 1992. *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Harding, Sandra 1986. *The Science Question in Feminism*. New York: Cornell University Press.
- Harding, Sandra 1991. *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Buckingham: Open University Press.
- Harding, Sandra 2004. Introduction: Standpoint Theory as a Site of Political, Philosophic, and Scientific Debate. In Sandra Harding (eds.) *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies*. New York: Routledge, 1–15.
- Haring, Minna 2003. *Esi- ja alkuopettajien peagogisen ajattelun kohtaaminen*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 93.
- Harinen, Päivi & Herranen Jatta 2008. "Ottakaa rauhallisesti tanssiasento ja tanssikkaa tahdissa" Teoksessa Päivi Harinen & Leena Koski (toim.) *Arjen askeleet. Otteita elämän järjestyksistä*. Joensuun yliopisto, 115–122.
- Haug, Frigga 1987. *Female Sexualization. The collective Work of Memory*. London: Verso.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2000. Tarinan mahti – Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. *Tiedepolitiikka* 4, 47–58.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, Rauno 2007. Opettaja ihmisenä ja ammattilaisena. Teoksessa Eila Estola, Hannu L.T. Heikkinen & Rauni Räsänen (toim.) *Ih-*

- misen näköinen opettaja. Julkakirja Professori Leena Syrjälän 60-vuotispäivänä.* Acta Universitatis Ouluensis E92, 15–27
- Heiskala, Risto 2000. *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktivistista synteisiä yhteiskuntateoriassa.* Helsinki: Gummerus.
- Heiskanen Tuula, Korvajärvi, Päivi & Rantalaiho, Liisa 2008. Sukupuoli ja työ: Pysyvyyttä ja liiakahtuksia. Teoksessa Tuula Heiskanen, Minna Leinonen, Anu Järven-sivu & Simo Aho (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen.* Tampere: Tampereen yliopistopaino, 109–134.
- Henkel, Kristina 2006. *En jämställd förskola – teori och praktik.* Falun: Jämställt.se.
- Henkel, Kristina & Tomić, Marie 2009. *Ge ditt barn 100 möjlighetre Istället för 2.Om genusfallor och genuskruv i vardagen.* Falun: Jämställt.se
- Hennink, Monique M. 2007. *International Focus Group Research. A Handbook for the Health and Social Sciences.* New York: Cambridge University Press.
- Heinämaa, Sara 1996. *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja beauvoirin ruumiinfe-nomologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle.* Tampere: Gaudeamus.
- Hiillos Leena, Kyllönen, Marjo & Vahtera, Sari 2000. *Kodin ja koulun onnistunut yhteistyö.* Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, Sirkka & Laurinen, Leena 2004. *Lempeästi mutta lujasti. Suomalaisia sanon-toja ja arkiuskomuksia kasvatuksessa.* Helsinki: Wsoy.
- Hochschild, Arlie Russell 2003. *The managed Heart. Commercialization of Human Feeling with a New Afterword.* Berkeley: University of California Press.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2006. ”Aika aikaa kutansa” Naisnäkökulmia toistoon ja toi-mijuuteen. Teoksessa Tarja Kupiainen & Sinikka Vakimo (toim.) *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta.* Joensuu: Suomen Kansatieto-uden Tutkijain Seura, 103–121.
- Honkatukia, Päivi 2000. Naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta turvallisuuskysy-myksenä. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus.* Tampere: Vastapaino, 149–175.
- Hooks, bell 1994. *Teaching to Transgress – Education as the Practice of Freedom.* New York: Routledge.
- Hooks, bell 2004. Choosing the Margin as a Space of Radical Openness. In Sandra Harding (eds.) *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies.* New York: Routledge, 153–159.

- Hooks, bell 2007. *Vapauttava kasvatus*. Marjo Vuorikoski & Hillka Rekola (toim.) Suom. Jyrki Vainonen. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hujala, Eeva 2007. Varhaiskasvatus varhaispedagogiikan suuntaajana. *Kasvatus* 38:1, 51–58.
- Hujala, Eeva 2008. Mikä on varhaiskasvatuksen imago 2000-luvulla. Julkaisussa *Varhaiskasvatus 2000-luvulla. Varhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaaminen*. Oaj:n julkaisu 5, 6–9.
- Hyvärinen, Matti 1998a. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 311–336.
- Hyvärinen, Matti 1998b. Vallan retorinen kielenkäyttö. Teoksessa Kari Palonen & Hillka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 175–193.
- Hyvärinen, Matti 2007. Kertomus ja kertomisen rajat. *Puhe ja kieli* 27:3, 127–140.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hänninen, Vilma. 1999. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Taju.
- Hänninen, Vilma & Timonen, Senni 2004. ”Huoli” ja ”masennus” Kärsimyksiä ennen ja nyt. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 193–225.
- Härkönen, Ulla 1996. *Naiskasvattajien käsityksiä tyttöjen ja poikien työn tekemisestä sekä äitien ja isien työkasvatuksesta*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja 28.
- Ikonen, Hanna-Mari 2008. *Maaseudun naiset yrittäjinä*. Acta Universitatis Tamperensis 1291.
- Ilmonen, Kaj 1999. Työelämä ja tunteet. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologia II Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 299–324.
- Isokorpi, Tia & Viitanen, Päivi 2001. *Tunnevoimaa! Pro*. Helsinki: Tammi.
- Jansson, Maria 2001. *Livets Dubbla Vedermödor. Om Moderskap och Arbete*. University Copy, Stockholm.
- Jansson, Maria, Wendt, Maria & Åse Cecilia 2008. Memory Work Reconsidered. *Nora* 16:4, 228–240.

- Jokinen, Eeva 2004. Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento reflektiivisyys. Teoksessa Jokinen, Eeva; Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere, 285–304.
- Jokinen, Eeva 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Josselson, Ruthellen 1996. On Writing Other People's Lives. Self-Analytic Reflections of a Narrative Researcher. In Ruthellen Josselson (ed.) *Ethics and Process. The Narrative Study of Lives*. London: Sage, 60–71.
- Julkunen, Raija 1992. *Hyvinvointivaltio käännekohdassa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija 2002. Timanttejakin parempi ystävä? Hyvinvointivaltion murroksen sukupuolituneet seuraukset. Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski ja Eliina Sana (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Helsinki: Wsoy, 32–49.
- Julkunen, Raija 2004. Sosiaalipolitiikan ruumis. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 17–40.
- Julkunen, Raija 2007. Työ – talouden ja minän välissä. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Kaija Collin & Jaana Saarinen (toim.) *Työ ja identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: Wsoy, 18–48.
- Julkunen, Raija 2008. *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)istä*. Tampere: Vastapaino.
- Järnefelt, Noora 2002. Työnkiireen syiden jäljillä. Teoksessa Noora Järnefelt & Anna-Maija Lehto. *Työhulluja vai hulluja töitä? Tutkimus kiirekokemuksista työpaikoilla*. Tilastokeskus. Tutkimuksia 235, 17–55.
- Kaasila, Raimo 2000. "Eläydyin oppilaiden asemaan" Luokanopettajaksi opiskelevien kouluaikaisten muistikuvien merkitys matematiikkaa koskevien käsityksien ja opetuskäytäntöjen muotoutumisessa. Acta Universitatis Lapponiensis 32.
- Kalliala, Marjatta 1999. *Enkeliprinsessa ja itsari liukumässä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karila, Kirsti 1997. *Lastentarhanopettajan kehittyvä asiantuntijuus*. Helsinki: Edita.
- Karila, Kirsti 2005. Vanhempien ja päivähoiton henkilöstön keskustelut kasvatuskumppanuuden areenoina. *Kasvatus*, 36: 2, 285–298.
- Karila, Kirsti 2006. Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Kirsti Karila; Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen, Anna Raija Nummenmaa & Helena Rasku-Puttonen (toim.): *Kasvatusvuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 91–108.

- Karila, Kirsti 2008. Jääkö korkea ammatillinen osaaminen suomalaisen varhaiskasvatusjärjestelmän toteutumattomaksi unelmaksi. Julkaisussa *Varhaiskasvatus 2000-luvulla. Varhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaaminen*. Oaj:n julkaisu 5.
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. *Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen*. Helsinki: Stakes.
- Kaskisaari, Marja 2000. *Kyseenalaiset subjektit*. Jyväskylä: Sophi.
- Kaskisaari, Marja 2004. Työstä uupunut: kärsimyksen modaalisuus. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 125–149.
- Kaufman, Judith S. Ewing, Margaret.S., Hyle, Adrienne.E., Montgomery, Diane & Self, Patricia, A. 2001. Women and Nature: using memory-work to rethink our relationship to the natural world. *Environmental Education Research*. 7:4, 359–377.
- Keskitalo-Foley, Seija 2004. *Kohti kuulumisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisen maaseudun naisten elämäkertoissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 78.
- Kelchtermans, Geert 2007. Ammatillinen sitoutuminen sopimusten takana – Opettajien itseyttäminen, haavoittuvuus ja reflektio. Teoksessa Eila Estola, Hannu L.T. Heikkinen & Rauni Räsänen (toim.) *Ihmisen näköinen opettaja. Jublakirja Professori Leena Syrjälän 60-vuotispäivänä*. Suom. Minna Uitto. Acta Universitatis Ouluensis E 92, 75–99.
- Kietäväinen, Asta 2009. *Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutus-tilallisten elämäkertomuksissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 158.
- Kinos, Jarmo 2001. Varhaiskasvatuksen historia ja tulevaisuus. Teoksessa Maarit Anttila, Tuula Laes & Jyrki Suomala (toim.) *Opettaja oppimassa. Tutkimustietoa opettajuudesta, oppimisesta ja opetuksesta*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B:69, 9–50.
- Koivunen, Anu 1996a. Sorto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 35–75.
- Koivunen, Anu 1996b. Emansipaatio. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 77–109.
- Koivunen, Anu 2004. Teorian aika on nyt-hetki. Teoksessa Teresa de Lauretis. *Isepäi-nen vietti*. Toim. Anu Koivunen. Suom. Tutta Palin ja Paula Sivenius. Tampere: Vastapaino, 9–31.

- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne 1996. Paikantuminen. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 271–292.
- Koivunen, Hannele 1997. *Hiljainen tieto*. Keuruu: Otava.
- Kokko, Riitta-Liisa 2006. *Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina*. Helsinki: Stakes.
- Kokko, Sirpa 2007. *Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi*. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 118. Joensuun yliopisto.
- Korhonen, Merja 2006. Teoksessa Kirsti Karila; Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen, Anna Raija Nummenmaa & Helena Rasku-Puttonen (toim.): *Kasvatusvuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 51–69.
- Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työteon ja leikin muistelussa*. Kansantieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo 2002. Muistelusta voimavaroja vanhuuteen. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 173–205.
- Korkiakangas, Pirjo 2005. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 120–144.
- Korvajärvi, Päivi 1996. Sukupuoli työpaikalla. Teoksessa Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 89–108.
- Korvajärvi, Päivi 2001. Arlie Russell Hochschild. Emotionaalinen työ, sukupuoli ja aika. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino, 201–222.
- Korvajärvi, Päivi 2002. Sukupuoli työelämässä. *Naistutkimus* 15:4, 61–66.
- Korvajärvi, Päivi 2007. Paikallinen ja ruumiillinen sukupuoli työssä. Teoksessa Antti Kasvio & Johanna Tjäder (toim.) *Työ murroksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos, 153–167.
- Korvajärvi, Päivi & Kinnunen, Merja 1996. Lopuksi: Työelämän sukupuolistaminen. Teoksessa Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 233–240.

- Koski, Leena 1999. Hyvä tyttö ja hyvä poika. Ihanteelliset yksilöt aapisten moraalisisissa kertomuksissa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 21–49.
- Kosonen, Ulla 1998. *Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta*. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 21. Jyväskylän yliopisto.
- Kotz & Butler, Judith 1995. Haluttu ruumis. Teoksessa Leena-Maija Rossi (toim.) *Kuvat ja vastakuvat: sukupuolen esittämisen ja katseen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 262–281.
- Kuosmanen, Paula 2007. Päivähoito – montako äitien- ja isänpäivänkorttia yksi lapsi voi tehdä? Teoksessa Paula Kuosmanen & Juha Jämsä (toim.) *Suomalaiset saateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Työministeriö, 62–68.
- Kupiainen, Reijo 2005. Heidegger ja faktisuuden hermeneutiikka. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.) *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Tampere: Vastapaino, 85–97.
- Kupila, Päivi 2007. ”Minäkö asiantuntija?” Varhaiskasvatuksen asiantuntijan merkitysperspektiivin ja identiteetin rakentuminen. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 302. Jyväskylän yliopisto.
- Kusch, Martin 1993. *Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteentutkimuksen lähtökohdat*. Suomentanut Heini Hakosalo. Oulu: Prometheus.
- Kutuniva, Mervi 2007. Keskusteluja naiseudesta, vanhoillislestadiolaisesta uskosta ja uskonnosta. Teoksessa Mervi Autti, Seija Keskitalo-Foley, Päivi Naskali & Heidi Sinevaara-Niskanen (toim.) *Kuulumisia. Feministisiä tulkintoja naisten toimijuudesta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 17–36.
- Kutuniva, Mervi & Ylitapio-Mäntylä, Outi 2005. Matkalla itseen ja yhteiseen – muistoista yhdessä oppimiseen. Teoksessa Reetta Mietola, Elina Lahelma, Sirpa Lappalainen & Tarja Palmu (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekoa ja yhdessä tekemistä*. Turku: Suomen kasvatustieteen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 22, 239–256.
- Kutuniva, Mervi & Ylitapio-Mäntylä, Outi 2007. *Ajasta piirtyneet jäljet*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kutuniva, Mervi & Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. Elämäntarinoiden ja muistojen monisärmäisyyttä ja ristiriitaisuuksia. *Elämäntarina* 10:32, 44–45.

- Kuukka, Anu 2009. Lasten ruumiillisuus päiväkodissa – Tuntoja ja tulkintoja. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 115–137.
- Kuusipalo, Jaana 2002. Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski ja Elina Sana (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Helsinki: Wsoy, 208–220.
- Lahelma, Elina 2009. Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 136–156.
- Lahelma, Elina & Gordon Tuula 1999. Rajankäyntiä – Sukupuoli opetussuunnitelmassa ja koulun käytännöissä, Teoksessa Anne-Lise Arnesen (toim.) *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä*. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17, 91–106.
- Laine, Kaarlo 2000. *Koulukuvia. Koulu nuorten kokemistilana*. Jyväskylä: Sophi.
- Laitinen, Merja 2004. *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet*. Tampere: Vastapaino.
- Lapinoja, Kari-Pekka & Heikkinen, Hannu L.T. 2006. Autonomia ja opettajan ammatillisuus. Teoksessa Anneli Eteläpelto & Jussi Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 144–161.
- Lappalainen, Niina 2008. Pila vai peliä? Miesten ja naisten välinen seksuaalihuumorit työyhteisössä. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 58–79.
- Lappalainen, Sirpa 2006. *Kansalaisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännössä*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 205.
- de Lauretis, Teresa 2004. *Itsepäinen vietti*. Toim. Anu Koivunen. Suom. Tutta Palin ja Paula Sivenius. Tampere: Vastapaino.
- Lehto, Anna-Maija 2006. Työpaineet ja kiirekokemukset. Teoksessa Anna-Maija Lehto, Hanna Sutela & Arto Miettinen (toim.) *Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta*. Tilastokeskus, Tutkimuksia 244, 249–272.
- Lehto, Marja-Liisa 2004. *Tyttösille huviksi ja hyödyksi. Kaksi vuosisataa paperinukkeleikkien lumoissa*. Nurmijärvi: Akatiimi Oy.

- Lehtonen, Jukka 2001. Piilossa ja näkyvässä. Seksuaalisuuden kirjo koulussa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 203–227.
- Lempiäinen, Kirsti 2003. *Sosiologian sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Lempiäinen, Kirsti 2005. Sukupuoli sosiologian tietona. Teoksessa Liisa Husu & Kristiina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 200–219.
- Leppänen, Taru 2005. Lastenmusiikkikulttuuri, sukupuoli ja seksuaalisuus. Teoksessa Helena Saarikoski (toim.) *Leikkikentiltä. Lasten perinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Helsinki:SKS, 234–254.
- Levinas Emmanuel 1996. *Etiikka ja äärettömyys. Keskusteluja Philippe Nemon kanssa*. Toisen jälki. Tampere: Gaudeamus.
- Liljeström, Marianne 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 111–138.
- Liljeström, Marianne 2004a. Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino 9–21.
- Liljeström, Marianne 2004b. Kokemukset ja kontekstit historiankirjoituksessa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino 141–166.
- Lindqvist, Martti 2002. Paha, ymmärtämisen rajat ja auttajan varjo. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus, Jyväskylä, 168–190.
- Lipponen Ulla 2005. Sairaala-roolileikki: havaintoja tyttöjen ja poikien yhteisleikin muotoutumisesta. Teoksessa Helena Saarikoski (toim.) *Leikkikentiltä: lasten perinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Helsinki: Sks, 153–176.
- Lujala, Elise 2007. *Lastentarhatyö, kansanopetuksen osa ja kotikasvatuksen tuki – Toiminnan päämäärät ja toteutuminen Pohjois-Suomessa 1800-luvun lopulta vuoteen 1938*. Acta Universitas Ouluensis E 89.
- Lytard, Jean-Francois 1985. *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Lyyra, Virpi 2004. Vanhemmuutta vahvistavia keskusteluja päivähoitossa – perheterapeuttisia näkökulmia kasvatuskumppanuuteen. Teoksessa Soili Keskinen & Heli

- Virjonen (toim.) *Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa*. Helsinki: Tammi, 106–124.
- Löfström, Jan 2007. Sukupuoli ja seksuaalisuus koulussa. Teoksessa Hannele Niemi & Riitta Sarras (toim.) *Erilaisuuden valot ja varjot. Eettinen kasvatustutkimus koulussa*. Helsinki: Otava, 87–97.
- Malin, Maili 2006. *Biovalta, toiseus ja naisten toimijuus hedelmöityshoidossa*. Stakesin tutkimuksia 156. Helsinki.
- Matero, Johanna 1996. Tieto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 245–269.
- McNay, Lois 1992. *Foucault and Feminism: Power, Gender and the Self*. Boston: Northeastern University Press.
- McNay, Lois 1994. *Foucault. A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- McWilliam, Erica 2004. What Does It Mean to Feel Like Teaching. In Bernadette M. Baker & Katharina E. Heyning (eds.) *Dangerous Coagulations. The Use of Foucault in the Study Education*. New York: Peter Lang, 135–150.
- Metso, Tuija 1999. Erilaista ja tuttua. Koulu vanhempien koulumuistoissa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 267–283.
- Metso, Tuija 2004. *Koti, koulu ja kasvatustieteet – kohtaamisia ja rajankäyntejä*. Kasvatustieteiden tutkimuksia 19. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Mietola, Reetta & Lappalainen, Sirpa 2005. ”Hullunkurisia perheitä”. Perheen saamat merkitykset kasvatuksen kentällä. Teoksessa Tomi Kiilakoski, Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatustieteet? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino, 112–135.
- Miller, Janet L. 1990. *Creating Spaces and Finding Voices. Teachers Collaborating for Empowerment*. New York: State University of New York Press.
- Montell, Frances 1999. Focus Group Interviews: A New Feminist Method. *NWSA Journal*. 11:1, 44–71.
- Morris, Pam 1997. *Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Jyväskylä: SKS.
- Munter, Hilikka 1996. Tutkijan ja tutkittavan yhteistyö: tutkimuksen avoimuus eettisenä kysymyksenä. Teoksessa Aino Palmroth & Ismo Nurmi (toim.) *Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta julkaisusarja 38, 67–80.

- Mylläri, Anu Rohima 2006. *Adoptoitu*. Helsinki: Otava.
- Mäkiranta, Mari 2008. *Kerrotut kuvat. Omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtaamispaikkoina*. Acta Universitatis Lapponiensis 145.
- Naskali, Päivi 1998. *Tyttö, äiti ja kasvat*. *Kohti feminiinistä kasvatustilastusta*. Acta Universitatis Lapponiensis 18.
- Naskali, Päivi 2001. Sukupuoli ja ruumiillisuus opetuksellisessa vuorovaikutuksessa. *Naistutkimus* 14: 3, 4–13.
- Naskali, Päivi 2004. *”Eihän meillä ole mitään ongelmia” Henkilökunnan ja opiskelijoiden kokemuksia tasa-arvon ja yhdenmukaisuuden toteutumisesta Lapin yliopistossa*. Lapin yliopiston hallinnon julkaisuja 43.
- Naskali, Päivi 2008. Pieni yliopisto – kuin yhtä perhettä? Teoksessa Sari Poikela & Outi Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Aikuiskasvat* *kevytyhteisöjen ajassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 12–22. (http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?deptid=23474&fileid=14684&file=20081210151651.pdf&pdf=1)n (luettu 12.05.2009)
- Nias, Jennifer 1996. Thinking about feeling: The Emotions in Teaching. *Cambridge Journal of Education*. 26: 3, 293–306.
- Niikko, Anneli 2003. *Lastentarhanopettajat tulevana kasvattajina*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 84.
- Niikko, Anneli 2005. *Suorittavasta hoidosta eettiseen huolenpitopedagogiikan toteuttamiseen*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 94.
- Nironen, Piia & Keskinen, Soili 1992. *Mieslastentarhanopettajien yleinen ja ammatillinen itsetunto sekä käsitykset työstään*. Turun yliopiston psykologian tutkimuksia 93.
- Nivala, Veijo 1999. *Päiväkodin johtajuus*. Acta Universitatis Lapponiensis 25.
- Noddings, Nel 1995. *Philosophy of Education*. Colorado: WestviewPress.
- Noddings, Nel 2001. The Caring Teacher In Virginia Richardson (eds.) *Handbook of Research on Teaching* (Fourth Edition). Washington DC: American Educational Research Association, 99–105
- Noddings, Nel 2005. *Challenge to Care in Schools: an Alternative Approach to Education*. New York: Teachers College Press.
- Nummenmaa, Anna Raija 2006. Kasvattajien yhteisö ja kasvatuskulttuuri. Teoksessa Kirsti Karila; Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen, Anna Raija Nummenmaa

- & Helena Rasku-Puttonen (toim.): *Kasvatusvuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 19–33.
- Nykyri, Tuija 1998. *Naisen viha*. Jyväskylä: Sophi.
- Nätkin, Ritva 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: materialimi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Oaj palkkataulukko esite* 2009. OAJ.
- Oinas, Elina 2001. *Making Sense of The Teenage Body. Sociological Perspectives on Girls, Changing Bodies and Knowledge*. Åbo Akademis Förlag. Åbo Akademi University Press.
- Oinas, Elina 2004. Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 209–227.
- Ojajarvi, Sanna 2004. Toistamisen politiikka: Judith Butler ja sukupuolen tekeminen. Teoksessa Tuomo Mörö, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 255–273.
- Ojakangas, Mika 2001. *Pietas: kasvatuksen mahdollisuus* Helsinki: Summa.
- Ojala, Hanna, Palmu Tarja & Saarinen Jaana 2009. Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Oksala, Johanna 1997. Foucault ja feminisimi. Teoksessa Sara Heinämaa, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas (toim.) *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Gaudeamus, 168–190.
- Olafsdottir, Margret Pala 1999. Tyttö- ja poikapedagogisia käytäntöjä päiväkotit ”Hjalissa”. Teoksessa Anne-Lise Arnesen (päätoim.) *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä*. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisu 17, 51–62.
- Ollila, Anne K. 2008. *Kerrottu tulevaisuus. Alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit*. Acta Universitatis Lapponiensis 141.
- Onnismaa, Jussi 2008a. Hiljainen tieto kulttuurien rakenteissa. Kollektiivinen muistaminen ja muistamattomuus. Teoksessa Auli Toom, Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto (toim.) *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Kansanvalistusseura, 83–102.

- Onnismaa, Jussi 2008b. Hiljainen tieto organisaatioiden rakenteissa. Vauhisokeutta, muistikatkoksia ja uudelleen muistamista. Teoksessa Auli Toom, Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto (toim.) *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Kansanvalistusseura, 119–132.
- Oravakangas, Aini 2008. Markkinatalouden kieli kasvatuksen maailmassa. Teoksessa Marjatta Lairio, Hannu L.T. Heikkinen & Minna Penttilä (toim.) *Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat*. Suomen kasvatustieteellisen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 35, 43–58.
- Paechter Carrie 2007. *Being Boys, Being Girls: Learning masculinities and femininities*. Berkshire: Open university press.
- Palmu, Tarja 2003. *Sukupuolten rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunnilla*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.
- Peltola, Tuuli 2008. Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu työelämän lainsäädännössä. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.). *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 447–471.
- Petäjaniemi, Soili 1997. Judith Butler ja ruumiin poliittinen fenomenologia. Teoksessa Sara Heinämaa, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas (toim.) *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Tampere: Gaudeamus, 245–270.
- Peura, Anni 2008. *Tohtoriksi tulemisen tarina*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 219.
- Polkinghorne, Donald E. 1996. Narrative Knowing and the Study of Lives. In James E. Birren, Gary M. Kenyon, Jan-Erik Ruth, Johannes J.F. Schroots & Torbjorn Svensson. (eds.) *Aging and Biography. Explorations in Adult Development*. New York: Springer Publishing Company, 77–99.
- Polkinghorne, Donald E. 2007. Validity Issues in Narrative Research. *Qualitative Inquiry* 13:4, 471–486.
- Pohjola, Anneli 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinämäki & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 11–31.
- Pulkkinen, Tuija 2000. Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 43–60.

- Pulkkinen, Tuija 2005. Feministisestä filosofiasta feministiseen teoriaan. Tuija Pulkkinen haastattelu. Teoksessa Johanna Oksala & Laura Werner (toim.) *Feministinen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 119–127.
- Purohit, Kiran D. & Walsh, Christopher 2003. Interrupting Discourses Around Gender Through Collective Memory Work and Collaborative Curriculum Research in Middle School. *Sex Education*. 3: 2, 171–183.
- Puroila, Anna-Maija 2002. *Kohtaamisia päiväkotiarjessa – kehitysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön*. Acta Universitatis Ouluensis E 51.
- Puroila, Anna-Maija & Niskala, Asta 2003. *Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseen varhaiskasvatuksen ja sosiaalityön kehittämisen linjaukset*. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Puuronen, Anne 2002. Dialogisuus ja tyttöys anoreksiatutkimusprosessissa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia. (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS, 287–304.
- Puttonen, Tuomas 2006. *Naisten johtamisuriin vaikuttavat tekijät*. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta julkaisu 328.
- Pääjoki, Tarja 2005. Äidin poika. Teoksessa Tarja Heino, Marjatta Kekkonen & Päivi Känkkänen (toim.) *Lapsuuden kudelmia*. Helsinki: Stakes, 177–187.
- Rantalaiho, Liisa 2004. Loppusanat. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus, 235–242.
- Reay, Diane 1999. Linguistic Capital and Home-School Relationships: Mothers' Interactions with their Children's Primary School Teachers. *Acta Sociologia* 42, 159–168.
- Reger, Jo 2001. Emotions, Objectivity and Voice: An Analysis of a 'Failed' Participant Observation. *Women's Studies International Forum*. 24:5, 605–616.
- Reisby, Kristen 1999. Sukupuoliherkkää pedagogiikkaa. Teoksessa Anne-Lise Arnesen (toim.) *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä*. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17, 15–33.
- Richardson, Diane 1993. *Women, Motherhood and Childrearing*. The Macmillan Press Ltd., London.
- Ricoeur, Paul 2005. Eksistenssi ja hermeneutiikka. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.) *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Tampere: Vastapaino, 140–163.
- Robinson, Kerry H. & Díaz Criss Jones 2006. *Diversity and Difference in Early Childhood Education. Issues for theory and practice*. Berkshire: Open university press.

- Rodríguez, M. del Carmen, Peña J.Vicente, Fernández, Carmen M. & Viñuela, M. Paulina 2006. Gender discourse about an ethic of care: nursery schoolteachers' perspectives. *Gender and Education*, 18:2, 183–197
- Ronkainen, Suvi 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Ronkainen, Suvi 2000. Sandra Harding – Sijoittautumisen ja sitoutumisen tietoteoreetikko. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 161–186.
- Ronkainen, Suvi 2001. Naiseuden inho. Teoksessa Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) *Nainen/naisuus/naisellisuus*. Tampere University Press, 63–89.
- Ronkainen, Suvi 2004. Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 44–69.
- Ronkainen, Suvi 2006. Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus*. Helsinki: Talentum, 531–550.
- Ropers-Huilman, Becky 1998. *Feminist Teaching in Theory & Practice. Situating Power & Knowledge in Poststructural Classrooms*. New York: Teachers College Press.
- Rossi, Leena-Maija 2003. *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rouvinen, Ritva 2007. ”Tässä työssä yhdistyy kaikki” Lastentarhanopettajat toimijoina päiväkodissa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 119.
- Saarenheimo, Marja 1997. *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Tampere: Vastapaino.
- Saarin, Jaana 2003. *Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista*. Acta Universitatis Lapponiensis 57.
- Saarin, Satu 2003. Kutsuttuna ja kiellettyä. Naispappina Oulun hiippakunnassa. Teoksessa Päivi Naskali, Mervi Autti, Seija Keskitalo-Foley, Anne Korhonen & Mervi Kutuniva (toim.) *Tuulia. Feministisiä näkökulmia lappilaiseen sukupuolikulttuuriin*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 4, 81–114.
- Saarin, Satu 2005. ”On sovelias ikeeni ja keveä on kuormani” Naispastoreiden kokemuksia pappeudestaan Oulun hiippakunnassa 1980–luvulta 2000–luvun alkuun. Inari: Kustannus-Puntsi.

- Saarnivaara, Marjatta 1998. Metodologiset ja metodiset ratkaisut. Tutkimisen arkea. Teoksessa Marjatta Saarnivaara & Inkeri Sava (toim.) *Me tutkimme. Taidekasvatuksen jatko-opiskelijoiden menetelmällisiä puheenvuoroja*. Taideteollinen korkeakoulu taidekasvatuksen osasto, 185–201.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2005. Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 199–220.
- Salo, Ulla-Maija 1999. *Ylös tiedon ja taidon ylämäkeä. Tutkielma koulun maailmasta ja järjestyksistä*. Acta Universitatis Lapponiensis 24.
- Salo, Ulla-Maija 2006. *Haluaisin tavata teidän ylbäisyytenne*. Helsinki: Wsoy.
- Salo, Ulla-Maija 2008. Keskustelu, kertomukset ja performatiivisuus. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 68–104.
- Shrewsbury, Carolyn M. 1987. What Is Feminist Pedagogy? *Women's Studies Quarterly* 15: 3&4, 6–14.
- Siikala, Anna-Leena 1997. Toisiinsa virtaavat maailmat. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kentätyöstä*. Vammala: Suomen antropologinen seura, 46–68.
- Silius, Harriet 1993. Sukupuolen ja rakenteiden kohtaamisia. Teoksessa Päivi Korvajärvi, Ritva Nätkin & Antti Saloniemi (toim.) *Tieteen huolet, arjen ihmeet*. Tampere: Vastapaino, 185–196.
- Simonen, Leila 1995. *Kiltin tytön kapina: muistot, ruumis ja naiseus*. Helsinki: Naistieto.
- Skinnari, Simo 2004. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Skultans, Vieda 1998. *The Testimony of Lives. Narrative and Memory in post-Soviet Latvia*. London: Routledge.
- Stacey, Judith 1988. Can There Be a Feminist Ethnography? *Women's Studies International Forum* 11(1), 21–27.
- Strandell, Harriet 1993. Yhdessä ja erikseen – sukupuoli lasten päiväkotimaailmassa. Teoksessa Päivi Korvajärvi, Ritva Nätkin & Antti Saloniemi (toim.) *Tieteen huolet, arjen ihmeet*. Tampere: Vastapaino, 23–43.
- Strandell, Harriet 1995. *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä*. Tampere: Gaudeamus.

- Suojanen, Päivi 1997. Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Vammala: Suomen antropologinen seura, 149–157.
- Syrjälä, Leena, Estola, Eila, Uitto, Minna & Saara-Leena Kaunisto 2006. Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 181–202.
- Syrjäläinen, Erja 2002. *Eikö opettaja saisi jo opettaa? Koulun kehittämisen paradoksi ja opettajan työuupumus*. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A 25.
- Syrjäläinen, Erja 2009. Tuottavuutta, mutta millä hinnalla? Opettajat kehittämisen kehässä. Teoksessa Kyösti Kurtakko, Jorma Leinonen & Mikko Pehkonen (toim.) *Opettajaksi kehittyminen, hyvinvointi ja oppimisen strategiat. Juhlakirja Raimo Rajala 60 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 140–154.
- Säntti, Janne 2007. *Pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin. Opettajuuden rakentuminen ja muuttuminen sotienjälkeisessä Suomessa opettajien omaelämäkertojen valossa*. Kasvatusalantutkimuksia 31. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Tamminen Merja 1995. *Mieslastentarhanopettajien rooli ja merkitys päiväkotityössä*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 58.
- Tedre, Silva 2004. Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan! Inhomaterialistinen hoiva-tutkimusote. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 41–64.
- Thorne, Barrie 1993. *Gender Play: Girls and Boys in School*. Buckingham: Open University Press
- Tolkki-Nikkonen, Mirja 1994. Tieteen Marthat ja Mariat. Teoksessa Klaus Weckroth & Mirja Tolkki-Nikkonen. (toim.) *Jos A niin...* Tampere: Vastapaino, 109–121.
- Tolonen, Tarja 2001. *Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Tampere: Gaudeamus.
- Tuohimaa, Marika 2002. Kokemuksen käsitteen dekonstruktio Jacques Derridan kirjoituksissa. Teoksessa Leila Haaparanta & Erna Oesch (toim.) *Kokemus*. Tampere University Press, 349–369.
- Turunen, Tuija 2008. *Mistä on esiovetussuunnitelmat tehty? Esiovetuksen opetussuunnitelman perusteiden 1996 ja 2000 diskursianalyttinen tutkimus*. Acta Universitatis Lapponiensis 135.

- Ukkonen, Taina 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuksettomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: SKS.
- Uusitalo, Tuula 2006. *Miten päästä yli mahdottoman?: narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä*. Acta Universitatis Laponiensis 105.
- Wahlström, Kajsa 2003. *Flickor, pojker och pedagoger. Jämmtällhdhetspedagogik i praktiken*. Kristianstad: Ur.
- Valtonen, Anu 2005. Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 223–241.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet* 2005. Stakes oppaita 56. Helsinki: Stakes.
- Varsa, Hannele 1993. *Sukupuolinen häirintä ja abdistelu työelämässä. Näkymättömälle nimi*. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaistuja. Sarja A. Tutkimuksia 1/1993.
- Vehviläinen, Marja-Riitta 1982. *Sukupuoliroolit lasten päiväkodeissa*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Koulutuspoliittinen jaosto. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisuja.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva 2001. *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Helsinki: Wsoy.
- Veikkola, Eeva-Sisko 2002. Sukupuolten asema tilastoissa. Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski ja Elina Sana (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Helsinki: Wsoy, 50–69.
- Widerberg, Karin 1995. *Kunskapens kön. Minnen, reflektioner och teori*. Falun: Norstedts.
- Widerberg, Karin 2007. Embodied gender talks – The gendered discourse of tiredness. Teoksessa David, Morgan, Berit, Brandth & Elin, Kvande (eds.) *Gender, bodies and work*. Cornwall: Ashgate, 101–112.
- Vidén, Sari 2007. Ammattilaisten neuvot vanhemmille. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 106–127.
- Viljanen, Valtteri 2003. Genealogia historiallisena ontologina: Foucault'n suhteesta Nietzscheen ja hermeneutiikkaan. Teoksessa Sakari Ollitervo, Jussi Parikka & Timo Väntsi (toim.) *Kohtaamisia ajassa. Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*. Turku, 110–135.
- Vilkko, Anni 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Tampere: SKS.

- Virkki, Tuija 2004. Työelämän haavoittamat. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 218–240.
- Viskari, Sinikka & Vuorikoski, Marjo 2003. Ei kai opettaja kone ole... Opettajan työ opiskelijoiden silmin. Teoksessa Marjo Vuorikoski, Sirpa Törmä & Sinikka Viskari. *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 55–81.
- Vogt, Franziska 2002. A Caring Teacher: explorations into primary school teachers' professional identity and the ethic of care. *Gender and Education* 13:3, 251–264.
- Vuorikoski, Marjo 2003a. Opettajan yhteiskunnallinen valta ja vastuu. Teoksessa Marjo Vuorikoski, Sirpa Törmä & Sinikka Viskari. *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 17–53.
- Vuorikoski, Marjo 2003b. Valta ja sukupuoli opettajaksi opiskelevien koulumuistoissa. Teoksessa Marjo Vuorikoski, Sirpa Törmä & Sinikka Viskari. *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 131–154.
- Välipakka, Inka 2003. *Tanssien sanat. Representoiva koreografia, eletty keho ja naistanssi*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 34.
- Värtö, Petteri 2000. ”Mies vastaa tekosistaan ... siinä missä nainenkin”. *Maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 79.
- Väätäinen, Hanna 2003. *Rumbasta rambaan. Vammaisen naistanssijan ruumiillisuus pyörätuolikielipatanssissa*. Turku: Åbo Akademi.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2007a. Muistaa ja tietää – jaettuina tarinoita muistelutyössä. *Kasvatus* 38:2, 154–164.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2007b. Naistyötä ja perhearkea. Lastentarhanopettajien liikkeitä yhteisöissä. Teoksessa Mervi Autti, Seija Keskitalo-Foley, Päivi Naskali & Heidi Sinevaara-Niskanen (toim.) *Kuulumisia. Feministisiä tulkintoja naisten toimijuudesta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 131–153.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. Hoivaa, opettajuutta ja johtajuutta – Lastentarhanopettajan liikettä päiväkodissa. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 189–209

Internet-lähteet

- Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239 (<http://www.finlex.fi>) (luettu 8.5.2009)
- Kuntaliiton ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2009) http://varttua.stakes.fi/FI/Ajankohtaista/PHhallinto/phhallinto/ajankohtainen_phhallinto.htm (luettu 9.10.2009)
- Kuntaliitto & Stakes 2008. http://varttua.stakes.fi/FI/Ajankohtaista/PHhallinto/phhallinto/ajankohtainen_phhallinto.htm (luettu 8.10.2008)
- Kuntasektorin kuukausipalkat ammattitehtäin (2007) http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/pal/ksp/2007/2007_fi.asp (luettu 6.4.2009.)
- Kuntatyönantaja 2005. Päiväkodin henkilöstön työaikajärjestelyt. <http://www.kuntatyönantajat.fi/> (luettu 20.5.2009)
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (luettu 6.4.2009.)
- Lastentarhanopettajaliitto www.lastentarha.fi (luettu 16.12.2008)
- Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista laki (29.4.2005/272) <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272> (Luettu 23.4.2009)
- Stakes 2002. (<http://www.stakes.fi/hyvinvointi/verk/menetelmat/ennakointi.htm>) <http://www.stakes.fi/sva/menetelmat/vaihtoehtojen.htm> (luettu 16.12.2008)
- Tiilikka, Aila 2003. Ajatuksia kasvatuskumppanuudesta varhaiskasvatustyössä. http://www.stakes.fi/varttua/varttuassa_julkaistua/tiilikka.pdf (Luettu 27.1.2006).
- Tilastokeskus 2005. http://www.tilastokeskus.fi/til/tyokay/2005/tyokay_2005_2008-03-31_tie_003.html (luettu 16.12.2008.)
- Tilastokeskus 2004. Opettajien määrä lähes ennallaan 2004. http://www.tilastokeskus.fi/til/ope/2004/ope_2004_2006-06-30_tie_001.html (luettu 20.5.2009)
- Varttua – varhaiskasvatuksen verkkopalvelu 2009. <http://varttua.stakes.fi/FI/Varhaiskasvatuspalvelut/paivahoito/paivahoito.htm> (luettu 13.10.2009)

Aineisto

Tanssimisestä keväät puolella, ryhmiä opetin tuota tämmöisiä näitä kansantansseja ja sitten poloneesia ja tämmöisiä vähän vaikeimpia ja tuota pojat sitten, niinkö mentiin sinne jumppasaliin eka kerran niin mä siten sanoin silloin, että otetaan parit ja pojathan otti pojat pariksi ja mä sitten sanoin joo että ei, että tytöt ja poika on pareja. Ja sitten selittiin, että onko isä ja äiti käyneet tanssimassa, että tuota miehet hakevat naisia ja naiset miehiä, että ja se meni jotenkin silloin sen selityksen jälkeen että ne aina otti sen tyttöparin. Sitten sanoin niille, että kysykää kotona, että kenen kanssa miehet tanssii ja kenen kanssa naiset tanssii että sillei se selitys niinkö meni.

Analyysi

Aineiston pilkkominen Avainsanojen merkintä Tanssimisestä **tuota pojat sitten** otetaan parit ja pojathan otti pojat pariksi ja mä sitten sanoin joo että ei, **että tyttö ja poika on pareja**, onko **isä ja äiti** käyneet tanssimassa, että tuota **miehet hakevat naisia ja naiset miehiä**, **kenen kanssa miehet tanssii** ja **kenen kanssa naiset tanssii**

Tulkinta

Teoreettiset käsitteet ruumiillisuus heteronormatiivisuus seksuaalisuus sukupuolen performanssi kulttuurinen sukupuoli sukupuoli suhteena epistemologiset käsitteet: kenellä on tietoa, millaista tieto on? mikä on totuus? Tutkijan paikka? metodologiset käsitteet: tarinan narratiivisuus, kertomisen performatiivisuus, juonellisuus, tarinan jatkuvuus

Luenta

temaattinen: sukupuoli, lapsen ja lastentarhanopettajan toiminnassa Kriittinen: Kysymysten asettaminen Onko huoli pojista? Miten sukupuoli rakentuu tarinassa? Miksi heteronormatiivisuus nousee tanssiin opettamisessa voimakkaasti esille? Ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden yhteys? Lasten ruumiillisuus ja seksuaalisuus? Sukupuoli ja seksuaalisuus? Emansipatorinen ja empaattinen: Miten koen lastentarhanopettajan tarinan? Omien lastentarhanopettajan kokemusten pohjainen ja tutkijan positioon asettuminen ja sen pohdinta.

Liite